

DEMETER ZSUZSA

ÉVA, A HŐS – AVAGY MIÉRT NEM BŰN EGY HARAPÁS ALMA

Tanulmányomban Éva megjelenítési paradigmáit járom körül, azon gondolatmenet mentén, hogy az első női alakot hogyan mutatjuk be a közoktatás egyes osztályaiban. Vagyis mi történik Évával 5. osztálytól 11. osztályig, megkerülve a karakter alteregóit, de megmaradva azon gondolatmenetben, ahol Éva mindenek az anyja, a teremtés első emberpárjának fele. Dolgozatom kezdetén a nők, a női karakterek megjelenítési kérdéseivel foglalkozom az olvasóvá nevelés elméleti és gyakorlati kérdéseit boncolgatva.

Neveljünk olvasókat, méghozzá az irodalmi nevelés azon terepén, ahol évtizedek óta nem változott az olvasmányok listája. Mindemellett nagyon fontos szerepe lenne az oktatásnak az is, hogy tanulmányaik során érzékenyítsük a befogadókat. A Nemzeti alaptanterv (továbbiakban NAT) megközelítése szerint

[a]z irodalomtanításban kiemelt szerep jut azoknak az alkotóknak, akik igazodási pontként erkölcsi magatartásukkal, kiemelkedően magas szintű életművükkel alapvetően határozták és határozzák meg a magyar közgondolkodást. Az irodalmi alkotásoknak értékközvetítő funkciójuk van. A magyar irodalom tantárgy tananyaga olyan normatív értékeket közvetít, amelyek a társadalom döntő többségének értékvilágát tükrözik. (NAT 2020, 300. o.)

Természetesen nem állítom, hogy nem kapnak főszerepet a nők, hogy a mérleg, amelyen a befogadók felé közvetített példák helyezkednek el, aránytalanságot mutatnának, de ha csak véletlenszerű felsorolás alapján keresünk irodalmi karaktereket – nem írókat –, akkor János (vitéz), a kőszívű ember, az arany ember, Huckleberry Finn, az öreg halász, Hamlet mind-mind férfiak voltak. Ezen a ponton jogosnak érzem a felvetést: milyen normatívakövetés ez? Hol vannak azok a művek, amelyek nőket, női szereplőket emelnek a főszerepbe, és ebben az aspektusban pallérozzák a fiatal elméket? Véletlenszerűen a következők jutottak eszembe: Ágnes (asszony), Antigoné, (Rómeó és) Júlia, (Édes) Anna, Mátyás anyja, Mama – legtöbbször a társadalmi normáknak való megfelelés áldozata. A bennük élő, kibontakozni vágyó nőnek egy sor elhárítandó feladatot kell előbb megoldania, mint önmagának a beteljesítését. Márpedig akárhogy nézzük, a társadalmi konvencióknak teljesen megfelel, hogy előbb a munka, aztán a pihenés. Előbb a feladat, a *normatív* megfelelés, és aztán hol marad az ÉN? Hol marad a nő? Mikor és hogyan tanítjuk meg a felnövekvő társadalomnak, hogy nemcsak az közös bennünk, hogy mindannyiunknak van anyja, hanem hogy szabad, önálló gondolkodásra képes, tettekben és cselekedetekben gazdag individuumok vagyunk mindannyian. A női archetípusok megjelenítése lega-

lább annyira fontos lenne a nevelés során, mint a hősiesség férfiak történeteinek megismertetése.

Hol vannak a nők? Klasszikust idézve, a konyhában dolgoznak. Táplálják az otthon melegét, megteremtik a hazát, a békés, nyugodt háttérrel, ahonnan a csemeték kirepülve meghódíthatják a világot. Háttérbe kerülnek, szolgálnak és alárendelődnek. A romantikus irodalomban más vágyuk sincs, mint szerelembe esni, megházasodni, új életet teremteni és érte mindent, de mindent megtenni. Legalábbis az irodalmi kánon azon részében, amelyet kiemelten tanítunk a közoktatásban. Ugyanis a törtető, a megszokottól eltérő vágyakkal, célokkal rendelkező nő már renitens. Kilóg a társadalomból, a közvetíteni kívánt érték-képzetből, különleges, de legfőképpen lázadó. Pedig a nő több, mint néhány elmosott edény és tiszta szoba, meleg vacsora. A nő nem csak teremtő bölcső és biztos háttér. Mert gondoljuk végig, minden azzal kezdődött, hogy egy nő nem fogadott szót. És a világ megmozdult: „És látá az asszony, hogy jó az a fa eledelre s hogy kedves a szemnek, és kívánatos az a fa bölcsességet szakaszta azért annak gyümölcséből, és evék és ada vele levő férjének is, és az is evék.” (Mózes 1:3:6) És az élet elkezdődött.

Ellenben hogyan szerepel ez a tankönyvekben? Mindenki számára ismeretes módon: „A bibliai történetben is megtalálható a bűnbeesés ősi motívuma, a lázadás Isten parancsa ellen: az első emberpár a szigorú tilalom ellenére az asszony ösztönzésére – evett a »jó és rossz tudásának fájáról.«”¹. Ugyanezt a történetet a legújabb irodalomkönyvek a következő módon mutatják be a tanulóknak:

A bibliai történetben is megtalálható a bűnbeesés ősi motívuma, a lázadás Isten parancsa ellen: az első emberpár a szigorú tilalom ellenére – miszerint kerüljék az Éden közepén álló fát – Éva ösztönzésére szakított a „gyümölcséből és evett”. Ezzel a tettejükkel a tudás birtokába kerültek, hiszen a fa jó és rossz tudásának fája volt elkövették az első az „eredendő bűnt”. „Ekkor megnyílt mindkettőjük szeme”, öntudatra ébredtek, de elveszítették az Éden kertjét, az öntudatlan boldogság színterét.²

Gondolatmenetemet egy hosszabb idézettel szakítanám meg, mely megközelítem alapjául szolgál:

A tanulás életünk talán legmeghatározóbb élménye és időszaka. Sokaknál már az óvodában elkezdődik, sőt bizonyos alternatív módszerek hívei már az anyaméhben is tanítani próbálják gyermekeiket – de ha maradunk az általános gyakorlatnál, akkor hat éves korunkban beülünk az iskolapadba, és ha főiskolára, egyetemre is tovább megyünk, akkor tizenhat éven át szinte

1 MOHÁCSY Károly, *Irodalom I., Szemelvények az ókor irodalmából*, Krónika Nova Kiadó, 2001, 53.

2 *Színes irodalom 9.* – NAT 2020, Oktatási Hivatal, 149.

biztosan fel sem állunk onnan. Ha valaki orvosnak, jogásznak vagy pedagógusnak tanul, esetleg olyan munkahelyen kezd dolgozni, ahol a folyamatos továbbképzés alapkövetelmény, akkor még 40-50 évesen is aktívan tanulni fog. A mai információs társadalom legnagyobb értéke – ahogy a neve is mutatja – az információ, a tudás, a jelszó pedig egyre inkább lesz magától értetődő, amíg élünk, addig tanulunk. Ez a Life Long Learning, az élethosszig tartó tanulás ideálja. Azonban ennek a minden bizonnyal hasznos és jövőbe mutató célkitűzésnek a megvalósításának hatékonysága egyelőre még nagyon kiábrándító. Mi magyarok, saját magunkat is becsapva kapaszkodunk hajdanvolt oktatásunk magas színvonalának emlékeibe, miközben a tanulás eredményességét felmérő nemzetközi teszteken évek óta egyre hátrább végzünk. [...] Bár minden munkaadó azt harsogja, hogy neki függetlenül gondolkodó, kreatív, önálló és gyakorlatias munkavállalóra van szüksége, az az oktatási rendszer, amely kineveli a számára szükséges emberanyagot, teljesen elméleti, kíméletlenül uniformizál, a független gondolkodást bünteti, a kreativitást teljes mértékben mellőzi, és a teljesítmény egyetlen mutatójaként a gépiesen leadott száraz elmélet szolgálai elismérlését várja el. [...] Szent-Györgyi Albert szerint: „A jövő olyan lesz, mint a ma iskolája.”

Ha a gyerektől csak annyit várunk el, hogy fel tudjon mondani egy definíciót anélkül, hogy értené a jelentését és a jelentőségét, hogy tudná, mire jó a mindennapokban, és tudná alkalmazni is azt, akkor felnőttként sem lesz alkalmas többre annál, mint hogy utasításokat hajtson végre. Ha minden hibát és tévedést azonnal büntetünk, gyermekkortól leszoktatjuk a következő generációkat a kezdeményezőkészségről, a kitartásról és a felelősségvállalásról.³ A Biblia ugyanis visszatérő tananyag, az ötödik osztályban elültetett alapismertetek után újra elővesszük a középiskolai oktatásban, hogy a már megszerzett tudást kibővítsük, az érettebb és komplexebb gondolkodásra képes tanulók számára tágabb kontextusba helyezzük, világlátásukat bővítsük. Elvileg. De nem adunk teret egy valós, alapozó ismeretnek, amelyben nemcsak a bűnre, hanem az ok-okozati következményre helyezzük a hangsúlyt. Nem mondjuk ki, hogy a tettnek következménye van, akárcsak a való életben. Hogy ha szembe megyünk a paranccsal, annak a mindennapi életünkre is hatása van. Pedig – többek között – ezen a közismert, számtalan módon ábrázolt egyszerű példán keresztül, mely a problémacentrikus megközelítést alkalmazza, lehetne őket még közelebb hozni a szöveghez, még jobban elindítani őket az együtt gondolkodás útján.

A gondolatmenetbe ugyanúgy bele lehetne szőni azt az alapvető problémát, amely mind az ötödikes, mind a kilencedikes tanulók számára soha el nem múló kérdés: ki is vagyok én, milyen is vagyok én? Kihez hasonlítok a világban? Mások is olyanok, mint én? Márpedig ha a történeteket mindig csak a férfiak

3 Szűcs Sándor – SCHLAKKER Eszter, *A Biblia kreatív tanítása* – APCSEL29, 2014, 4. <https://apcsel29.hu/treningek/kreativ-tanitas-2016/>. (Utolsó letöltés 2023. 03. 25.)

szemszögéből vizsgáljuk meg, akkor hogyan fejlődnek a lányok? Milyen módon kapnak választ a bennük tomboló ismeretlenhez, ha soha senki nem vizsgálja meg a másik oldalt. Csató Anita⁴ női hősökről szóló tanulmányában kitér arra a nem elhanyagolható tényre, hogy

az életkori sajátosságok és a nyelvi kód figyelembevételével mellett fontos hangsúlyoznunk azt is, hogy a diákok elsődlegesen azokat az olvasmányokat tudják könnyen befogadni (s ez a könnyebb befogadás alapozhatja meg az olvasóvá nevelést, melyre később építhetünk), melyek világával azonosulni tudnak. A jelenlegi kötelező olvasmányokat megvizsgálva arra a következtetésre jutunk, hogy nagy részük nemcsak a diákok nyelvi kódját, életkori sajátosságát nem veszi figyelembe, de a világukkal történő azonosulás lehetőségét is elsődlegesen a fiú olvasók számára teszi könnyebbé. Hiszen az olvasmányok befogadásában nagyban segíti az olvasót az, hogy milyen főhősökkel találkozik, van-e esetleg a történetben olyan szereplő, akivel valamiért azonosulni tud. A jelenlegi kötelező olvasmányok főszereplői túlnyomórészt fiúk (valamint nagy többségben férfi szerzők által írt történetekről van szó), így elsődlegesen a fiúk, férfiak élettapasztalatait jelenítik meg.

Márpedig ha egy diák nem talál reflexiót a tanulmányai során önmagára, ha nem lel kapaszkodót, amiben magára ismerhet, akkor beszélhetünk mi bármekkora élvezettel a mitologikus világok szimbólumrendszeréről, megtörténhet ott bármilyen élményalapú oktatási eszköz, amivel a digitális generációt ámulatba ejtenénk, nem hallatszik majd más, csak a prezenter klikkelése egy álomba és álmaiba menekülő osztályteremben.

Íme hát az eredendő bűn, ahogy determináljuk a jelenetet a befogadók számára. Lehetőség szerint ilyen horderejű szövegeknél, mint a Biblia, sosem világítjuk meg a másik oldalt, nem kételkedünk a szöveg megkérdőjelezhető soraiban.

Az Oktatási Hivatal *Irodalom 5* tankönyvében⁵ *Az emberi nem keletkezése* fejezethez a következő kapcsolódó feladatok tartoznak a szöveg feldolgozásához.

Párosítsd a szólásokat, közmondásokat azok jelentésével! Jegyezd le az összeillő párok betűjelét és számát!

- a) Úgy, él, mint a paradicsomban. b) Rokonok Ádámról, Éváról. c) Sok az Ádám népe. d) Éva után indult.
1. Lopott. 2. Boldogan, gondtalanul él. 3. Olyan távoli rokonok, hogy az már nem is számít rokonságnak. 4. De sok ember is van a világon.

4 CSATÓ Anita, *Hol maradnak a női hősök a középiskolai olvasmányokból? Az emancipáció arcai Szabó T. Anna Senki madara c. művében = Emancipáció – tegnap és ma*, szerk. KICSÁK Lóránt – KÖRÖMI Gabriella – KUSPER Judit, Líceum Kiadó, Eger 2020, 268.

5 RADÓCZNÉ Bálint Ildikó, *Irodalom 5. tankönyv az 5. évfolyam számára*, Oktatási Hivatal 2020 – Kuckó – Olvassunk együtt! *Az emberi nem keletkezése* (Mózes első könyve 2. fejezet), 91.

A fent idézett feladat arra az egyetlen megközelítési lehetőségre élezi ki az értelmezést, hogy Éva bűnt követett el, bezzeg ha nem evett volna az almából, akkor a gondtalan élet mindenki számára elérhető lenne. Pedig ha valamivel, akkor egy pillanatnyi kitekintéssel megsegíthetnénk a hallgatóságot, hogy kapcsolódási pontot találjanak a szöveghez – főképp azok, akik nem vallási aspektusból, hanem csupán szövegszerűen találkoznak az idézett jelenettel. Ugyanis Éva teremtett. Gondolatot, életet, tettet, embert. Ezzel egyértelműen megfosztotta valamitől Istent, amit addig csak ő tudott, s a büntetése nem is lett más, mint a lassítás. Míg a porból megteremtődő ember már kényelmesen hátradőlt, hisz elvégezte s jól végezte dolgát, addig az asszonnyá lett nő 9 áldott hónapon át szaporítja a sejteket, növeszti az embriót, táplálja testével, vérével, lelkével a magzatot. Mert az asszony azért lett, azért teremtette Isten, mert: „Nem jó, hogy az ember egyedül van, alkotok számára segítőt, neki megfelelőt.” (NAT 2020/ Irodalom 5, 90.) Ugyanis a férfi segítségre szorult. Kezdetben, hogy lásson, tegyen, teremtsen. Hol volt akkor még a szekérderekyi gyerek, a szántó meg a lakáshitel? Miért akart kitörni Éva ebből a békességből? Hogyan csábíthatta tévútra halk szavú, csöndes suttogással egy állat? Éva az eredendő példa rá, hogy ahhoz, hogy valami új, valami nagy történjen, ki kell lépünk a komfortzónánkból, mernünk kell lépni egyet és vállalni a felelősséget. Nem véletlen, ne feledjük, hogy pont egy kígyó suttogja, csábítja Évát új utakra. Arról az állatról beszélünk, amely levedli saját bőrét, ha már túlnőtt rajta, ezzel is hátrahagyva mindazt, ami fölösleges, amire nincsen szüksége, ami elavult. Önmagában hordozza az újjászületés örök képességét. „Nem lévén végtagja, szembekerül a többi élőlényel, főként az emberrel, illetve ezek őszkedeményét, tengelyét, gerincét testesíti meg. Ha pihen, csigavonalba tekeredik, haladáskor hullámvonalat formál. Az összetekeredett kígyó az anyagi világ fenntartója, az élet forrása, s mint ilyen nőies, az anyaméh vulvaszimbólum.”⁶ Persze nem szabad itt elengedni azt a fonalat sem, amelyben egyértelműen kiviláglik, hogy van valami nevetséges abban, hogy valakit oldalbordából formálnak meg. Egyértelműen sugallja az alárendeltséget. Éva talán éppen csak ennyit akart, megmutatni a világnak, hogy ő is valaki, valamivel mindenképpen több, mint egy darabka extra lehetőség. Nem csupán egy fontos építőelem, hanem maga a megtestesült élet. Éva teremtő lépéseit a legtöbb esetben nem helyezzük tágabb kontextusba, és könnyedén hagyjuk elúszni annyival a dolgot, „hogy már erről is az asszony tehet”. Pedig mondhatnánk azt, hogy míg Ádám szájában megaludt a tej, ő legalább csinált valamit, valami hasznosat.

Térjünk vissza az eredetmítoszra. A Biblia, melynek jelentése könyvecskék, a világ legismertebb könyve. Nagyjából másfél évezrednyi, műfajilag eltérő művet tartalmaz. Ez az eredetmítosz pedig az egyik lehetséges eredettörténetet jeleníti meg, általában három férfi és egy nő szemszögéből. Mégis hogy lehetne *Éva története* női irodalom? Hogyan kockáztathatjuk meg, hogy Éva vitathatatlan részszeropét beleemeljük ebbe a tematikába?

6 Jean Shinoda BOLEN, *Bennünk élő istennők*, Studium Effective Kiadó, Budapest, 1997, 90.

A női irodalom *történeti fogalom*, és mint ilyen, *szükségszerűen* foglal magába időtől, kultúrától, értelmezői közösségtől is függő, változatos, megszakításokkal vagy folytonosan működő, hosszabb-rövidebb ideje ható, gyakran egymásnak ellentmondó jelentéseket. A női irodalomnak mint olyannak a pontos definíciójára irányuló törekvések nem tud(ná)nak mit kezdeni azzal, hogy a nőiség hol a szövegek létrehozása, hol a tematikája, szerkezete, hol pedig a megcélzott befogadóközönség (vagy a befogadás feltételezett módja) felől kapcsolódnak az irodalmi szövegekhez. Egy ilyen definíciónak ráadásul megvan az a kerékkötője is, hogy univerzalisztikus igénye révén nemcsak az egyes, a nőirodalom körébe utalt jelenségeknek a korok, helyek, kultúrák mindenkori irodalmi beszédmódjainak körében elfoglalt változatos helyiértékeit, különbségeit mosná egybe (hiszen a nőirodalom mindig valamihez képest válik nőirodalommá), hanem ugyanezt a műveletet el kéne végeznie a „nő” fogalmával is, esszencializálva azt (azaz a változatlan biológiai nemet egybe kéne mosnia a változatos tartalmú társadalmi nemmel, mely összegeztethetetlen a feminista állásponttal).⁷

Éva szerepe természetesen megkérdőjelezhetetlen, hiszen minden felett áll. Még akkor is, ha valójában a célből hozza őt létre Isten, hogy segítsen Ádámnak a dolgok elnevezésében, és egészen a bűnbeesés momentumáig őt magát nem nevezi el senki. Éva ugyanis azután kapott nevet, hogy tett valamit. „Az ember Évának nevezte feleségét, mert ő lett minden élő anyja.” Korábbi felvetésemhez visszatérve talán óvatosan megállapíthatjuk, hogy Éva azért mert ellentmondani, hogy cselekedetével végre ő is felkerüljön a térképre.

„A mítoszok, ugyanis a lélek veszélyes utazásáról szólnak, amelynek során számtalan akadályt kell átlépni”.⁸ Ha Campbell monomitikus elméletéből indulunk ki, akkor a mítosz hőisének mindig valamilyen világléptékű, történelemformáló győzelem az osztályrésze. Úgyhogy álljunk is meg itt, ebben a mitikus pillanatban! Ahol nincsen más, csak Éva, Ádám, a fa és a kígyó. Nyugodtan hívjuk segítségül a diákjainkat a kép jelenkori megteremtésében. Bátran adjuk nekik feladatul, hogy ábrázolják ezt a pillanatot a maguk kedve szerint. Semmivel nem lehet nagyobb bátorságot adni egy tizenéves kezébe, mint ha engedjük neki, hogy megteremtse a maga valóságát. Építhetik ezt akár legóból vagy az egymás mellé állított telefonjaikból, de a lelkesebbek megvalósíthatják Minecraft-kockákból is. De ahhoz, hogy a feladat számukra nemcsak adott, de jól sikerült is legyen, tisztáznunk kell velük pár dolgot. Például, hogy milyen is a fa. Pontosan mit tudott az a fa, amely a világ közepén állt, amely a mindentudás, a bölcsesség és az élet fája volt. Mi volt benne olyan különleges? Az életfában, annak legbelsejében van elrejtve az élet és legmagasabb célja: a

7 HORVÁTH Györgyi, *A női irodalom fogalmáról* = *Eső*, 2003/4., <https://www.esolap.hu/archive/21/580.html>. (Utolsó letöltés: 2023. 03. 23.)

8 Joseph CAMPBELL, *Az ezerarcú hős*, Édesvíz Kiadó, Budapest, 2010, 375. A mikrokozmosz pusztulása?

halhatatlanság.⁹ Ott áll tehát az első emberpár a legidillibb kép kellős közepén. Ahol nincsen még globális felmelegedés, civilizációs problémák, társadalmi kirekesztettség. Csak áll ott két pucér ember a termő kert közepén. Van elég ételük, és van elég italuk. Minden terem, nem lepi el gaz a veteményest, boldogan csicseregnek a madarak. Pont rendelkezésre áll minden ahhoz, hogy pálmalevélből nyugágyat készítsenek maguknak, amikor Éva úgy érzi, neki ennél több kell. Vajon mire vágyott Éva? Milyen belső motivációi voltak? Mit akart? Mi mást akart? Mit mondhatott neki a kígyó, amiért meg akarta szakítani ezt a paradicsomi állapotot? Gondolt-e Éva a következményekre? Bátor volt-e? Vakmerő volt-e? Hős volt-e?

Ugyanis ahhoz, hogy hős legyen valaki, nincs szükség meghatározott kromoszómatípusra. Bizony, hőssé az út tesz minket, nem pedig a nemi hovatarthatóságunk. Így aztán ha Campbell elméletét vesszük alapul, akkor a kígyó kalandra hívta Évát. És Éva elfogadta a kalandot, és első lépésként kitalálta magát a paradicsomból. „A monomitosz összetett hőse kivételes képességű személyiség. Gyakran a társadalom elismerése övezi, de éppoly gyakran kiközösítés és megvetés tárgya. Ő és/vagy a világ, amelyben él, valamilyen szimbolikus hibával rendelkezik.”¹⁰ Nyugodtan ismertessük meg ezt a definíciót a diákokkal. Engedjük, hogy kicsit megrágják és magukévá tegyék. Engedjük meg nekik, hogy ellamentáljanak azon a megfoghatatlan tényen, hogy Éva kivételes képességű személy. Várhatóan pár percen belül, némi párbeszéddel rávezethetőek arra a tényre, hogy Éva milyen különleges – vagy szuper- – képességgel rendelkezett. Bizony, beszélt a kígyók nyelvén. Azzal az állattal, amely „szinte valamennyi mitológiában előforduló jelkép, a termékenység, a föld, a női teremtőerővel, a vízzel, esővel, s ugyanakkor a házi tűzhellyel, a tűzzel (különösen az égi tűzzel), valamint a férfi nemzőerővel van kapcsolatban”.¹¹ A kígyóval, a fa tövében, ahol negatív princípiumként jelenik meg. Ezt az egyetlen különlegességet is mozdíthatjuk ezerfelé. Vajon Ádám is képes volt erre? De ha csak Éva, akkor számára a kígyó mint társalkodó vagy mint kalandra hívó jelenik meg? Milyen okból tehetett szert erre a tudásra? Mit akart még tudni? Mi inspirálta arra, hogy tudni akarjon? A kígyó valóban rossz? Vagy jó? Létezett-e a kígyó, vagy Éva gondolatai kalandoztak a fa mellett állva lent és fent? Számtalan kérdés van, és még egyetlen falat almát sem rágtunk el.

A bibliai monda új értelmezést kapott a 19. században: a paradicsomból való kiűzetést kezdték úgy ábrázolni, mint az emberiség történetének kritikus fordulópontját az állati létből a magasabb rendű léthez vezető úton. Madách Imre *Az ember tragédiája* című drámájában a sátán bemutatja Ádámnak az emberi nem jövőjét, s ezt látva Ádám végezni akar magával, ám Éva, az anyaság megtestesítője visszatartja tettétől és elkergeti a kísértő sántát. A

9 *Mitológiai enciklopédia I.*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1988. 58.

10 Joseph CAMPBELL, *Az ezerarcú hős*, Édesvíz Kiadó, Budapest, 2010, 48.

11 *Mitológiai enciklopédia I.*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1988, 143.

20. század elején a Bűnbeesés mint intellektus (a szellem) és a szenvedély (érzelem) közötti konfliktus problémája vetődik fel (Arno Nadel *Ádám* című drámája és Johnk Erskine *Ádám és Éva* című regénye), és pedig az érzelmi pincium prioritásával. Megszaporodnak a szűzsé satirikus kifejtésére tett kísérletek (pl. Ádám naplója Mark Twaintól). A monda teológiai és történetfilozófiai értelmezését parodizálta Anatole France (*A pingvinek szigete*) és Georg Bernard Shaw (*Vissza a Matuzsálemhez*). Ádám és Éva paradicsomi története számos, a világ teremtéséről szóló mű része.¹²

Maga Madách úgy nyilatkozik erről Erdélyi Jánoshoz írt levelében: „Egész művem alapeszméje az akar lenni, hogy amint az ember istentől elszakad, s önerejére támaszkodva cselekedni kezd, az emberiség legnagyobb és legszen-
tebb eszméin végig egymásután cselekszi azt.”¹³

És ha már Éva, nem szabad megfeledkeznünk arról sem, hogy Tolnai Vilmos szerint „Éva [...] épp úgy főalak, mint maga Ádám. A költemény elejétől végig szerves alkotórésze a cselekménynek, vagy jobban mondva az ember rajzá-
nak, aki Madáchnál nem egy férfiú, a férfiú, hanem két különböző hivatású, de egyenrangú, egymást kiegészítő, egymásra utalt, egymást föltételező tényező: a férfi és a nő.”¹⁴ Madách „*Az ember tragédiája* című drámai költeményében olyan egyetemes emberi problémákat feszeget, amelyek túllépnek a nemzeti látószögön, mint például a nő szerepe és a férfi-női viszony alakulása”.¹⁵

„Egyenrangúságról természetesen szó sincs, hiszen alá-fölérendeltségi viszony alakul ki a szereplők között, kezdve a színekben megjelenő társadalmi rangjuk, foglalkozásuk, de szövegszerű eloszlásuk szerint is. A Tragédia 4140 sorából Ádámnak 1362 sor, Évának 408 és fél sor jut, még Lucifernek is több, 1049 sor”¹⁶ – írja Tóth Éva. Horváth Károly szerint pedig: „Éva szerepének jelentősége viszont abban rejlik, hogy színenként adott történelmi szituációk függvényében pusztá jelentléte túlmutat elmondott szavain”.¹⁷

Ádám, mint tudjuk, egyre öregebben reinkarnálódik a történelmi színekben, tehát életkora párhuzamos az emberiség életkorával. Ugyanakkor Éva nem öregszik Ádámmal együtt, legfeljebb oscillál vele.

Az egyiptomi színben a rabszolganő nyilvánvalóan fiatal, másként nem emelné maga mellé szépsége okán a fáraó. Az athéni színben Éva hitves, kisgyermek anyja és a kisgyermek maga nevezi anyját szépnek. – A római színben Éva kéjhölgy, a bizánciban zárdaszűz, tehát mindkét színben nyil-

12 *Mitológiai enciklopédia I*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1988, 224.

13 HORVÁTH Károly, *Az ember tragédiája mint emberiség-költemény = Madách – tanulmányok*, szerk. HORVÁTH Károly, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1978, 33.

14 TOLNAI Vilmos, *Az anyaság Madách Ember tragédiájában*, Franklin, Budapest, 1911, 39.

15 TÓTH ÉVA, *Éva és Ádám*, Palócföld 43. évfolyam 4. szám, 1997, 469.

16 *Uo.*

17 HORVÁTH Károly, *l. m.*, 93.

vánvalóan fiatal. A két prágai színben, mint Keplerné, feltehetőleg érettebb, de még mindig kívánatos hölgy, másként nem csábítaná el az udvaronc. A párizsi színben a márkinő ifjú és hajadon, a „felgerjedt pórnök” pedig nem lehet idősebb nála, hiszen az előbbinek ikermása, ha úgy tetszik klónja. A londoni színben Éva talán még fiatalabb, hiszen eladó lány. A falanszterben – másodszer tehát a darab során – anya, de itt sem öreg, hiszen igényelni lehet és Ádám igényli is. Az egyetlen szín – természetesen az elsőt kivéve –, ahol Éva nem szerepel, az úrjelenet. Az eszkimószínben sanyarú körülmények között degenerálódott és korán előregegett, de nem lehet öreg, hiszen az eszkimó felkínálja a vendégeinek, s maga is felkínálkozik.¹⁸

A madáchi lelemény, miszerint Ádám mindig a történelem hordozója, és ekképpen jelenik meg új és új alakban, eszmék megtestesítőjeként, Évát a „női nem történelemnélküliségeként”¹⁹ reprezentálja. Éva léte, létének jogosultsága mindig a férfi függvénye. Pontosan ugyanaz az oldalborda marad mindig, mint a teremtéstörténetben. Sosem emelkedik a férfi fölé. A kiűzetéssel egyértelműen ő veszített többet, mint Ádám, mert a szomjoltó almával az egyenlőséget veszítette el, és csak utána a harmóniát. Ugyanis Éva teremtő gyönyörűsége az, hogy minden körülmények között képes megteremteni a békét, hiszen „Ah! élni, élni, mily édes, mi szép”.²⁰ Éva tehát evett az almából, s ezzel a világteremtő mozzanattal elindította az örök egyenlőtlenség harcát férfi és nő között.

Bármit is igyekszik értésünkre hozni ez a történet a nők titkos hatalmáról, az a kép, amely az Ószövetségből kibontakozik, egy férfiak uralta zsidó kultúra és társadalom képe. Akárhogyan is értelmezzük a 1Móz 3,16-ot, a férfiakat harcosként, háztulajdonosként, papként vagy törvénytudóként nyilvánvalóan a végrehajtó szerepeket játsszák, habár vannak utalások arra, hogy az otthonokban sokkal nagyobb lehet az egyenlőség.²¹

A történet vonzereje azonban ennél szélesebb körű: valami alapvető hűrt pendít meg az emberi természetben, valami olyasmiről beszél, amely egyetemes az emberi tapasztalatban. Talán egyszerűen arról van szó, hogy nosztalgiával tekint vissza a gyermekkor visszahozhatatlan világára, és közben igazolja, a változások szükségességét. Az aranykor irodalmi fogalma, amely az ókorban, a klasszikus időben alakult ki, és él mind a mai napig (például Tolkien *A Gyűrűk Ura* című könyve nagymértékben támaszkodik képeire és érzelmi visszhangjaira), egy jórészt képzeletbeli múltat ünnepel, amelyet az emlékezet varázslatosan megszépít és átalakít: e fantázia archetipikus megtestesülése az Édenkert. Csaknem minden ember, hacsak nem szüle-

18 TóTH Éva, *Uo.*

19 TóTH Éva, *l.m.*, 470.

20 MADÁCH Imre, *Az ember tragédiája*, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1962, 21.

21 Pamela NORRIS, *Éva története*, Holnap Kiadó, 2001, 27.

tett rendkívül szörnyű körülmények közé, őriz emléket a boldog, felelőtlen gyermekkorból, talán csak, másodpercekig tartó történeteket, de ennek a minden bonyodalom nélküli boldogságnak, a természeti szépségekre, emberekre, állatokra adott kompromisszumoktól mentes válaszoknak, az életörömnél a felidézése világítja be a felnőttkort, és teszi elviselhetőbbé. Ádám és Éva rövid idillje az Édenkertben ennek az elveszett boldog múltnak a tudatosságát testesíti meg, de rámutat a változás szükségszerűségére is. Ha Éva nem evett volna a tudás gyümölcséből, nem vette volna kezdetét az emberi történelem. Valóban, amikor Éva elhatározta, hogy megízleli a tiltott gyümölcsöt, s e határozott cselekedetével mintegy beindította a motort, az emberiség kijutott az Éden mozdulatlan nyugalomból az emberi lét kemény valóságába.²²

Tanulmányomban megpróbáltam egy olyan nőképet, egy olyan ősi arche-típust megmutatni, amely talán eggyel bővíti a felkínált palettában előforduló női karakterek bemutatásának lehetőségét. Igyekeztem az én öntudatra ébredésének azt a mozzanatát megragadni, amikor a nő cselekvő, teremtő hőssé változik a saját történetében. Megmutatva egyetlen röpke pillanatot a sok közül, hiszen

mindegy, hogy egy vérben forgó szemű kongói sámán halandzsáját hallgatjuk visszafogott ámulattal, vagy a misztikus Lao-ce szonettjeinek vékonyka fordítását forgatjuk intelligens csodálattal; vagy ha néhanapján sikerül megfejtetni Szent Tamás egy-egy magvas okfejtését, vagy máskor hirtelen elcsípni egy zagyva eszkimó tündérmese tündöklő jelentését – mindig ugyanazzal az ezer formában felbukkanó, mégis bámulatosan állandó történettel találkozunk, és ráadásként azzal a zavarba ejtően kitartó érzéssel, hogy sokkal, de sokkal több történet van annál, mint amennyit valaha el lehet mesélni és meg lehet ismerni²³

– csak győzzük megpróbálni.

---

22 Pamela NORRIS, *Uo.*, 41.

23 Joseph CAMPBELL, *Uo.*, 15.